

Emina Živković

Demokracija v diktaturi

Ključno vprašanje

V kolikšni meri diktatura odraža moč/šibkost države?

Tema

Delavnica temelji na političnih vprašanjih v Kraljevini SHS med diktaturo kralja Aleksandra ter na vplivu politike na vsakodnevno življenje ljudi. Zajema obdobje od leta 1929 do 1934. Tema je izbrana zato, ker se v naših učbenikih to vprašanje ne obravnava na ta način, pa tudi zaradi podobnosti političnih problemov nekoč in danes. Prav tako je bila prva polovica dvajsetega stoletja na celotnem območju zaznamovana s stalnim bojem med demokracijo in diktaturo.

Glavni cilj

- Učenci spoznajo razmere, ki so pripeljale do uvedbe diktature v Kraljevini SHS.
-

Učni cilji

1. Učenci spoznajo razmere, ki so pripeljale do uvedbe diktature v Kraljevini SHS.
2. Učenci analizirajo zgodovinske vire in spoznajo življenje ljudi med diktaturo v Kraljevini SHS.
3. Učenci spoznajo vpliv diktature na življenje ljudi.

Potek dela

1. korak: Učitelj prebere uvod, zatem še vire, s katerimi predstavi vsebino delavnice; državni simboli, himna, zastava, ustava, zemljevid in vprašanja, ki pomagajo učencem do končnih sklepov in diskusije.
2. korak: Učitelj razdeli učence v tri skupine. Prva skupina predstavlja diktatorja in upravni aparat, druga skupina navadne ljudi, tretja skupina pa so predstavniki iz tujine. Učenci sodelujejo v igri vlog, kjer vsaka skupina pripravi poročilo za predstavnike Združenih narodov, ki so se prišli pozanimat o razmerah v Kraljevini SHS.
3. korak: Skupinsko delo
4. korak: Diskusija

45
minut

Uvod

Kraljevina SHS je bila ustanovljena po prvi svetovni vojni iz območij, ki so imela popolnoma različna kulturna ozadja. Razlike med njimi (nacionalne, gospodarske in kulturne) so tako obremenjevale državo, da je parlament postal popolnoma nefunkcionalna institucija in mesto političnih napadov. Zaradi vsega tega je kralj uvedel diktaturo. V svoji razlagi je pojasnil, da želi preprečiti kaotične razmere v državi. Večina politikov je njegovo odločitev obsodila kot politično nasilje.

Vir 1

Državni simboli Kraljevine Jugoslavije

Bože pravde, ti što spasi,
od propasti do sad nas!
Čuj i odsad naše glase
i od sad nam budi spas!

Ljepa naša domovino,
oj junačka zemljo mila,
stare slave djedovino,
da bi večno sretna bila!

Naprej zastava slave,
na boj junaška kri,
za blagor očnjave
naj puška govori!

Bože pravde, ti što spasi,
od propasti do sad nas!
Čuj i odsad naše glase
i od sad nam budi spas!

National symbols, Mozaik
proslosti, Bigz 2010

Vir 2

Zemljevid Evrope, na katerem je označeno območje, kjer je bila Kraljevina SHS

http://sh.wikipedia.org/wiki/Kraljevina_Jugoslavija, 5.03.2012.

Vir 3

Vidovdanska ustava – člani ustave, ki kralju dodeljujejo močno oblast

Ustava

46. člen

»Zakonodajna oblast sta kralj in narodna skupščina, skupaj.«

47. člen

»Izvršna oblast izvaja kralj s pomočjo ustreznih ministrov, po sklepu ustave.«

49. člen

»Kralj potrjuje in razglašča zakone, imenuje državne funkcionarje in dodeljuje vojaške čine v skladu z določbami zakona. Kralj je vrhovni poveljnik vseh vojaških sil.«

51. člen

»Kralj predstavlja državo v vseh svojih odnosih z drugimi državami. Kralj napove vojno in sklene mir.«

52. člen

»Kralj skliče narodno skupščino /.../ Kralj ima pravico razpustiti narodno skupščino.«

55. člen

»Kralj je nedotakljiv. Kralj za svoja dejanja ne odgovarja nikomur, niti ga nihče ne more tožiti. To ne velja za kraljevo zasebno lastnino.«

Price iz XX veka, Platoneum, 2002.

Vir 1

Upravni aparat in korupcija, kot jo je videl britanski veleposlanik

1928. leta. V vseh pokrajinah se zahteva enakopravnost s Srbijo. Povsem jasno je, da se beograjskim oblastem ni lahko pogajati z neodgovornimi demagogi, ki nadzorujejo hrvaške kmečke množice, pa vendar so tudi centralistični vplivi ovirali izvajanje zakonodajnih ali praktičnih upravnih reform. Ustvarili so nezadovoljstvo, ki se je po letošnjih umorih v skupščini še povečalo. V zadnjih desetih letih se je v Beogradu usposabljal 25 oblastnih vlad. Vse oblasti so se ukvarjale z lokalno politiko, ki je na Balkanu glavna zabava, namesto da bi se spoprijeli z nujnostjo reševanja problemov v državi.

Zivko Avramovski, "Britanci u Kraljevini Jugoslaviji", Zagreb, 1988.

Vir 2

Nepismenost po banovinah

Banovina	Berejo in pišejo		Berejo		Nepismenih
	M	Ž	M	Ž	
Dravska	94,13%	92,41%	1,80%	1,23%	5,54%
Drinska	56,37%	18,56%	0,32%	0,42%	62,11%
Dunavska	82,03%	59,67%	0,45%	0,77%	28,87%
Moravska	60,76%	16,01%	0,41%	0,27%	61,96%
Primorska	55,48%	29,37%	0,41%	0,51%	57,46%
Savska	80,06%	63,78%	0,37%	1,07%	27,67%
Savska	80,06%	63,78%	0,37%	1,07%	27,67%
Vardarska	43,89%	14,32%	0,41%	0,18%	70,86%
Vrbaška	39,73%	13,95%	0,38%	0,24%	72,60%
Zetska	50,69%	16,69%	0,51%	0,41%	66,04%
Beograd	92,66%	84%	0,24%	0,68%	10,87%
Skupno	67,31%	42,90%			44,51%

Illiteracy, Ljubodrag Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918'1941, II, str.192

Vir 3

Skupno število nepismenih v Kraljevini SHS

V nekaterih krajih je bila nepismenost več kot 80-odstotna, večinoma so bile nepismene ženske. Po zakonu so bile obvezne samo štiriletne osnovne šole. V celotni državi so bile le tri univerze, v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani, ter ena fakulteta v Skopju in ena v Subotici.

NEPISMENI	
1921	1931
51,5%	44,0%

Illiteracy, Ljubodrag Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918'1941, II, str.192

Vir 4

Kako nepismenost v Kraljevini SHS vidi britanski veleposlanik

1925

Visokemu odstotku pomanjkanja izobrazbe v južnih pokrajinah se namenja veliko pozornosti. Vendar osnovnih šol ne ustanavlja samo vlada, ampak tudi kmetje z zasebnimi vplačili. Ocenjujejo, da v Bosni in Makedoniji šolo obiskuje dvakrat več učencev kot pred sedmimi leti.

State initiatives, Živko Avramovski, "Britanci o Kraljevini Jugoslaviji" -godišnji izveštaji britanskega poslanstva u Beogradu- 1986, Arhiv Jugoslavije, Beograd, Globus, Zagreb

Vir 5

Umor v skupščini

20. junija 1928 je Puniša Račić na seji skupščine s pištolo streljal na Pavla Radića, Stjepana Radića, Djura Basarička, Ivana Grandjo in Ivana Pernara. To je bil povod za uvedbo diktature.

http://en.wikipedia.org/wiki/Stjepan_, 28.03.2012

Vir 6

Razglasitev diktature

»Prišel je čas, ko med ljudstvom in kraljem ne more in ne sme biti več posrednika.«
 »Parlamentarizem, ki je kot politično sredstvo po tradiciji Mojega nepozabljenega Očeta, ostal tudi Moj ideal, zlorablja zasljepljene strasti do te mere, da je postal ovira za kakršno koli uspešno delo v državi.«
 »Namesto da parlamentarizem razvija in krepi narodno zavest in državno enotnost, ta tak, kot je, vodi v duhovni razpad in državno neenotnost.«
 »Zato sem se odločil, da od 28. junija 1921 preneha veljati ustava Kraljevine SHS.«
 »Narodna skupščina je s tem razpuščena.«

Priče iz XX veka, Platoneum 2002.

Vprašanja

1. Kaj ovira razvoj demokracije v državi, ki ima tako izobrazbeno strukturo?
2. Kakšna je bila politična situacija v Kraljevini?
3. Kaj sta želela doseči kralj in državni aparat?
4. Katere argumente je imel kralj?
5. Ali bi bilo mogoče danes vzpostaviti tak način vladavine?

Vir 1

Roza Budaji ne želi obesiti zastave na svoji hiši za kraljičin rojstni dan

Oddelek tajne državne policije v Somborju
Zabeleženo 6. 6. 1925.

Vlada državne tajne policije

Obveščamo Vas o naslednji zadevi:

Dne 27. januarja tega leta, na rojstni dan Njenega Veličanstva Kraljice Marije, Roza Budaji, stanujoča v ulici Svetozara Miletića, št. 21, ni želela izobesiti zastave v čast Kraljici. Mestna policija je prepoznala njeno nenaklonjenost Srbom in izdala ukaz, da na svojo hišo izobesi zastavo. Ko so se policaji oddaljili, je Roza pripomnila: »Ali se moramo res klanjati vsaki smeti in klošarju, ki pride mimo?«

Načelnica je zadevo takoj predala državnemu tožilcu.

Rozina prica, AJ, fond 37 Milan Stojadinovic, fascikla 4.

Vir 3

V zapor zaradi šale

Okrožno sodišče v Čačku, 31. decembra 1931, pojasnjuje svojo odločitev glede obtoženih Milivoja Milovanovića, Jevrešina Milovanovića Koste in Milosave Vujović iz Lučanov – okrožja Dragčevski, ki so spoznani za krive.

»Obtoženi so spoznani za krive, ker so z namenom ustvarjanja splošnega nezadovoljstva s političnim in družbenim redom v državi širili laži, da si je njegovo Veličanstvo Kralj vzel deset let bolniškega dopusta, predsednik vlade g. Petar Živković pa pet let bolniškega dopusta ter da sta oba zapustila državo. S tem dejanjem so kršili javni red v državi, ki se kaznuje v skladu s 4. členom Zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi. Sodišče jih obsoja na 15-dnevni zapor. Poleg zaporne kazni jim sodišče nalaga tudi denarno kazen, 100 dinarjev za vsakega, namenjeni pa so skladu za ustanavljanje in popraviljanje kaznilnic.«

»Za obtoženega Jevrema: Zakaj ni ostal tiho, ko mu je obtoženi Milivoje pripovedoval o bolniškem dopustu NJ. V. Kralja in predsednika vlade? Prav nasprotno, še naprej je širil to laž in o njej poizvedoval na občinskem sodišču.«

AJ, 74-12-23.

Vir 2

Kako se piše drugače mislečim

Kazen za agitiranje – premestitev, v skladu z dokumentom Ministrstva za šolstvo, Oddelek za osnovnošolsko izobraževanje, 8. 11. 1931, Beograd

Pomočnik Ministrstva za notranje zadeve v pismu za Ministrstvo za šolstvo, 6. 10. 1931

Poročilo načelnika Pečkega okrožja navaja: »Aco Djukanović, učitelj v Djumnovi vasi, in Rajko Jovanović, učitelj v Vitimirici, iz Pečkega okrožja, zavračata sedanjo oblast, javno agitirata in nagovarjata volivce, da se ne udeležijo volitev. Z vašo privolitvijo bi prosil, da učitelja premestite v drug kraj izven Pečkega okrožja.«

Ministrstvo za šolstvo je odločilo, da se navedena učitelja premestita v drugo okrožje.

Prema dokumentima iz Ministarstva za obrazovanje, 8. 11. 1931, Beograd

Vir 4

Posmehovanje kralju – kazen – izključitev iz šole

Poročilo Ministrstva za pravosodje, septembra 1933, Beograd

»Obtožen je Boško Radulović iz Cetinja, ker je dne 16. marca v učilnici šestega razreda gimnazije, med poukom profesorja Blaže Lopičića o sončni uri, na profesorjevo razlago, da za uro potrebujemo leseno desko, predlagal, da bi uporabili kar sliko njegovega veličanstva Kralja in se ob tem ironično zasmeljal. To je bilo zabeleženo v šolski dnevnik in s tem je bil dokazan prekršek. Vendar pa se obtoženca oprostijo kazni, saj gre za mladoletnika, ki se kaznuje z izključitvijo iz vseh gimnazij za vse čase.«

AJ, fond 63, fas.br. 96/1933

Vir 5

Nadzor nad opozicijo

Poročilo načelnikstva Posavskega okrožja, 10. oktobra 1933, Umka, Kraljeva banska uprava, Novi Sad

»V čast mi je, da na vašo zahtevo z dne 11. septembra 1933 lahko predložim imena državnih uradnikov, ki na občinskih volitvah niso oddali glasu oziroma so volili opozicijske liste; to pa so:

Boško Katanić, učitelj na osnovni šoli v Umki, je volil opozicijsko listo, kljub temu da so mu diskretno sporočili, da mora glasovati za nacionalno listo. Katanić je nekdanji član komunistične partije in od takrat je nad njegovim delom poostren nadzor. Petković Ljubiša, učitelj na osnovni šoli na vasi Mislodjinu, se volitev ni udeležil. Kljub izostanku je v času volilne kampanje pomagal opozicijski listi. Petković je prav tako znan nasprotnik režima. Naprošamo vas, da ga umaknete iz Posavskega okrožja.«

AJ, fond 66, fas.br. 14, jed. opisa br.37

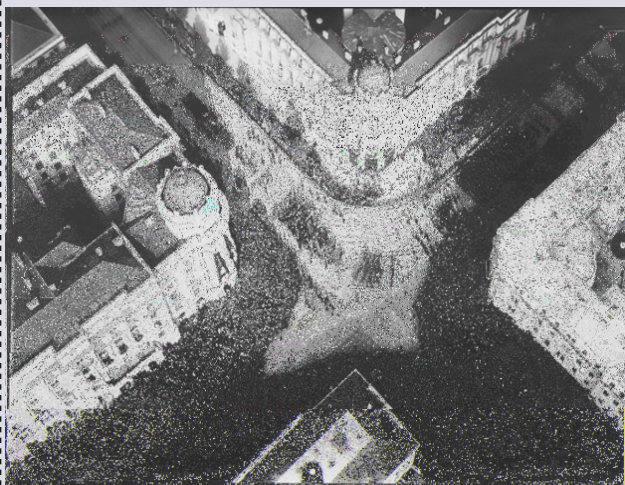
Vir 6

Kratka anekdota iz časa diktature kralja Aleksandra

V naši soseski je živel trgovec, znan kot »veliki« član HSS. Pogosto je v javnosti grdo kritiziral oblast. Zato so ga največkrat odpeljali na policijsko postajo, ga izpraševali in nadlegovali, potem pa izpustili. In tako vsakih nekaj dni. Imel je tri sinove in eno hčer. Tretji sin se je rodil leta 1929, po umoru Stjepana Radića in uvedbi diktature kralja Aleksandra. Trgovec pa je na veliko presenečenje vseh prijateljev svojega tretjega sina poimenoval Aleksander. Vprašali so ga, kaj mu je bilo, da je svojemu sinu dal ime po najbolj osovraženem kralju. Odvrnil jim je: »Da mu lahko brez slabe vesti j.... mater.« Od takrat so se vsi v mestu smejali, ko je trgovec na ves glas ime svojega sina obmetaval s psovkami.

Svjedočenje M.J. iz Dubrovnika 1930

Vir 7

Pogreb NJ. K. V. Aleksandra Karadžordževića

King's funeral, Black-white Belgrade, (5.04.2012).

Vir 8

Ljudje objokani na kraljevem pogrebu

<http://www.pogledi.rs/diskusije/viewtopic.php?t=18563&sid=8c22c4cf298f28e689db13bd0c012b4b>

Vprašanja

1. Zakaj Roza ni želela obesiti državne zastave?
2. Ali se je brez znanja mogoče upreti?
3. Kakšen je položaj človeka v diktaturi?
4. Kdo ponuja upor?
5. Katere pravice so kratili ljudem? Kako je to vplivalo na njihovo življenje?

Vir 1

Upravni aparat in korupcija

1925

»Državna uprava je neučinkovita, slabo organizirana in podkupljiva. V Srbiji je bilo pred vojno 40.000 državnih uslužbencev, njihovo število pa se je po vojni povečalo na 280.000, kljub temu da ima Jugoslavija trikrat več prebivalcev od Srbije pred vojno. Korupcija se širi od najvišjega do najnižjega sloja.«

Zivko Avramovski, "Britanci u Kraljevini Jugoslaviji", Zagreb, 1988..

Vir 2

Pogled od daleč – stanje v sosednjih državah

1925

Morda bo trajalo nekaj časa, preden bo izginilo nezdravo vzdušje v Beogradu, in težko je pričakovati, da bo ta balkanska država sprejela učinkovite metode zahodne civilizacije. Vsaj dokler ne pride do postopne krepitve evropske kulture. Vendar pa smo lahko prepričani, da tako glede mednarodnih odnosov kot tudi notranjih razmer ta država presega svoje sosede.

Zivko Avramovski, "Britanci u Kraljevini Jugoslaviji", Zagreb, 1988..

Vir 3

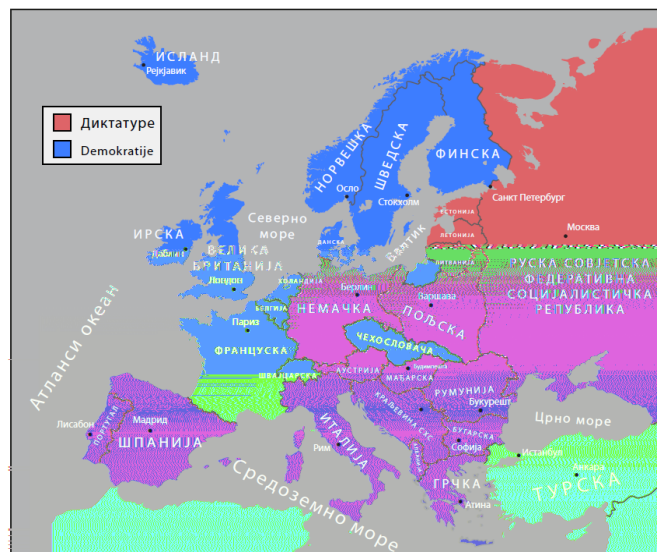
Evropske države, ki so v obdobju med obema vojnama uvedle diktaturo

»Evropo je med obema vojnama sestavljalo 29 držav. Leta 1920 bi lahko vse države, razen treh, označili za demokratične. Do konca leta 1938 je kar 16 od teh držav prešlo v diktaturo. Njihovi voditelji so imeli absolutno oblast, ki ni bila omejena z ustavo. Od preostalih 12 demokratičnih držav jih je 7 razpadlo v obdobju 1939–1940. Tako je ob koncu leta 1940 v Evropi ostalo le še 5 demokratičnih držav: Velika Britanija, Irska, Švedska, Finska in Švica. Diktature so bile razglašene na Madžarskem (1920), Poljskem (1926), Avstriji (1932), Litvi (1926), Latviji (1934), Estoniji (1934), Albaniji (1928), Jugoslaviji (1929), Bolgariji (1934), Romuniji (1938), Grčiji (1936), Španiji 1923–1929 (tudi po državljanski vojni), Portugalski (1932).

S.J. Lee, *The European dictatorship 1918-1945*, London 1987, 1-3.

Vir 4

Na zemljevidu so prikazane vse evropske države, ki so med obema vojnama uvedle diktaturo

Legenda zemljevida

Z rdečo barvo so obarvane države, ki so uvedle diktaturo.

Z modro barvo so obarvane države, ki so ostale demokratične.

Vir 5

Odziv tuje politične emigracije na diktaturo

5. januarja minevata dve leti od razglasitve vojaško-fašistične diktature v Jugoslaviji. Dve leti upravljanja brez »posrednika«, neposrednega in krvavega nasilja Bele roke in kralja, nepravilnosti in zatiranja. Dve leti strašnega vojaškega terorja, množičnih pobojev, srbizacije in s silo ustvarjanja ene nacije, denacionalizacije, kolonizacije in ropanja zasužnjenih nesrbskih narodov v Makedoniji, na Kosovu, v Črni gori, na Hrvaškem in drugod ...

Zato je 18-letni beograjski režim v Makedoniji krvavi teror množičnih pobojev in nacionalnega zatiranja. Oblast je dala pobiti na tisoče Makedoncev. Nekaj deset tisoč jih je bilo aretiranih, izrečeno je bilo na desetine smrtnih kazni. Zapisi o se šole, prepovedan je materni jezik, posrbili so družinska imena in priimke. V Makedoniji se odvijata strašna komunistična in kraja.

Макед к дел б .12 ... д,

Vprašanja:

1. Kako je britanski ambasador gledal na razmere v Kraljevini?
2. Kateri današnji problemi so podobni problemom iz tistega obdobja?
3. Kako bi ti rešil/-a te probleme (brez uvedbe diktature)?
4. Kakšno je bilo politično vzdušje v ostalih evropskih državah?